

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ

IIa: Τροπικοί προσδιορισμοί:
‘Αναφορές Τοπιακών Δικτύων’

Σημειωτικές προσεγγίσεις του τοπίου της λίμνης Κάρλας

Ανδρέας Νικολόπουλος, Ευθυμία Δημητρακοπούλου

Περίληψη: Η μελέτη της περιοχής της λίμνης Κάρλας αφορά τις τελεστικές εκδοχές της πράξης της διαμονής και συμβίωσης με το τοπίο μέσω της καταγραφής τυπολογιών της καθημερινής διαβίωσης. Ερευνώνται τύποι διαμονής και υπαίθριας δραστηριότητας μιας προσωρινής· μετεγκατάστασης του πλήθους των Παρακάρλιων χωριών –κοινοτήτων– οικισμών όταν αυτό προσεγγίζει μέσω πρακτικών τη λίμνη Κάρλα. Η μελέτη καταδεικνύει τις ποιότητες και τους μηχανισμούς της εφήμερης διαμονής, που απεμπλέκονται από τους προσδιορισμούς των συμβατικών δίπολων. Το προσωρινό-μόνιμο, το άυλο-υλικό μεταλλάσσονται σε πρωτόκολλα εφήμερης υπαίθριας δραστηριότητας, ερευνώντας τι είναι το καρλιώτικο τοπίο. Τα αποτελέσματα της έρευνας χωρικά προσδιορισμένα στη λίμνη Κάρλα έχουν σκοπό όχι μόνο να εστιά-

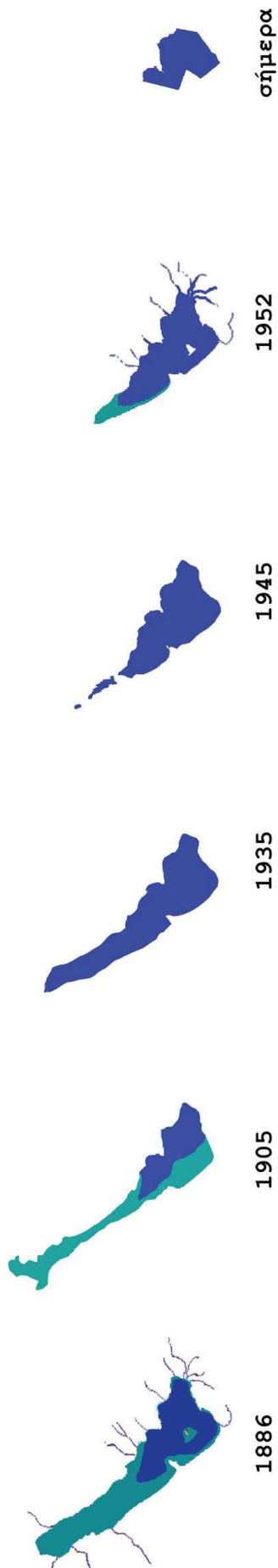
σουν στη συγκεκριμένη περιοχή ως μοναδική περίπτωση και εξαίρεση, αλλά ως παράδειγμα συγκερασμού και σύμπραξης οικουμενικών μηχανισμών εφήμερου υπαίθριου κατοικείν. Ερευνώντας το τοπίο της περιοχής της λίμνης Κάρλας, όχι μέσα από τη σκοπιά του επισκέπτη-επόπτη αλλά μέσα από μια διαδικασία κατανόησης του τοπίου και των τρόπων της καθημερινής διαβίωσης, πραγματοποιείται η καταγραφή άυλων-υλικών πρακτικών-κατασκευών του τόπου-τοπίου με σκοπό την ανάδειξη αυτής της ιδιαίτερης περιοχής, ως φορέα μνήμης και κληρονομιάς ενός συνολικού τρόπου ζωής.

Λέξεις-Κλειδιά: νοτική κατασκευή, τοπική διαμονή, επιτελεστικότητα, αλιεία, φωλιά-παγίδα

1. Εισαγωγή

Η περιοχή της λίμνης αποτελεί ένα περιβάλλον που κατά το δεύτερο μισό του 20ου και τον 21ο αιώνα άλλαξε τόσο από τη σκοπιά του τόπου, με την έννοια της ταυτότητας και της δραστηριότητας των ανθρώπων και της εμπλοκής τους με τη λίμνη, όσο και σε επίπεδο “φυσικού” τοπίου λόγω της δραστηρικής ανθρώπινης και τεχνητής παρέμβασης. Η λίμνη και η ευρύτερη περιοχή αποτελεί ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο τοπίο με ασυ-

νέχειες και σημαντικές στιγμές στο χρόνο [εικ. 1]. Μέχρι τη δεκαετία του '60 υπήρξε μια λεκάνη εκμετάλλευσης, με την παρουσία του νερού να παίζει ένα ζωτικό ρόλο μέσα από την επιτέλεση του ψαρέματος. Η δραστηριότητα αυτή δεν ήταν απλά μια επαγγελματική και εργασιακή συνθήκη, αλλά αποτέλεσε ένα βασικό συστατικό της σύνθεσης της κοινωνικής ζωής στο καρλιώτικο τοπίο. Οι παραγόμενοι μηχανισμοί και οι κατασκευές στο τοπίο συναποτελέσαν την

Εικόνα 1. Η εξέλιξη της λίμνης Κάρλας

ταυτότητα του καρλιώτικου τόπου. Η καλύβα, η βάρκα, οι παγίδες είναι κάποιες από τις κατασκευές που επινόησαν οι κάτοικοι για την καθημερινή τους πρακτική και έρχονται σε εμάς ως αρχειακό υλικό μέσα από τεκμήρια και αφηγήσεις δίνοντάς μας μια εικόνα για να κατασκευάσουμε νοητά το καρλιώτικο τοπίο. Έπειτα από μια σειρά γεγονότων που αφορούν τη συνολικότερη πολιτική της χώρας και την ανάγκη ή επιταγή της να συμβαδίσει με τα σύγχρονα πρότυπα της τεχνολογικής και γεωργικής εκβιομηχάνισης ξεκίνησε η διαδικασία αποξήρανσης της λίμνης και η μετατροπή της σε ένα πεδίο καλλιέργειας που δεν άλλαξε μόνο το γεωγραφικό χάρτη αλλά ένα ολόκληρο οικοσύστημα και μια ανθρωπολογική σύσταση. Σήμερα, γίνεται προσπάθεια αποκατάστασης της οικολογικής καταστροφής με τεχνητά μέσα με αναδημιουργία της λίμνης και την εκ νέου δημιουργία του καρλιώτικου τόπου. Η περιβαλλοντική, γεωλογική και ανθρωπολογική περιπέτεια της λίμνης Κάρλας έρχεται στο επίκεντρο και εγείρει σημαντικά ερωτήματα που αφορούν την κατασκευή του τοπίου νοητικά και πρακτικά. Τίθενται έτσι ερωτήματα σε ευρύτερο πλαίσιο για το πως το τοπίο γίνεται φορέας μνήμης, κληρονομιάς και ανακατασκευής του ίδιου του τόπου.

Αξιοσημείωτο είναι να αναφερθεί το γεγονός ότι το αντικείμενο μελέτης αφορά ένα τοπίο του οποίου η κατανόηση καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη καθώς μέσα από την συνεχόμενη μεταβολή -έως και την εξαφάνισή του- άφησε ίχνη αρκετά αποσπασματικά και όχι ξεκάθαρα και ως αποτέλεσμα ελλοχεύει κίνδυνος αλλοίωσης της αλήθειας του τόπου. Η σύνθεση του αποσπασματικού αρχείου του αρχείου επικεντρώνεται σε υλικά και άυλα τεκμήρια, με τα δεύτερα να κυριαρχούν και να μετατρέπονται σε υλική κληρονομιά μέσα από την τέχνη-τεχνική της μνήμης και την επανερμηνεία και την αναπαράσταση που πραγματοποιείται. Το βασικό στρατήγημα της μελέτης που απο-

τελεί και τη μεθοδολογική διαδικασία είναι η καταγραφή των άυλων τεκμηρίων που αφορούν μαρτυρίες, προφορικές παραδόσεις και τοπικές αφηγήσεις των οποίων η υλική αναπαράσταση επιχειρεί να καταστήσει κατανητό τον υλικό κόσμο του καρλιώτικου τοπίου. Σε συνάρτηση με το αρχειακό υλικό συμπληρώνουν την εικόνα του υλικού κόσμου και τη σημειολογία της περιοχής και μετέπειτα προσεγγίζεται ο τρόπος διαβίωσης και η καθημερινή επιτέλεση της ανθρωπίνης δραστηριότητας σε άμεσο συσχετισμό με τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος (ψάρια, πουλιά, νερά, αέρας). Η μετάβαση από την καταγραφή του υλικού κόσμου, των μηχανισμών και κατασκευών στην κατανόηση του τρόπου διαβίωσης και συμβίωσης με το φυσικό περιβάλλον δεν είναι μια διαδικασία γραμμική. Η μετάβαση αυτή θα ήταν βεβαιωμένο να περιγραφεί ως δίπολο μεταξύ του τεχνητού και φυσικού ή του νοητικού και αντικειμενικού κόσμου.

Μέσα από τη διαδικασία της νοητής επανακατασκευής του υλικού κόσμου και των καθημερινών πρακτικών ως ένα σύστημα της κοινωνικής διάστασης του καρλιώτικου τοπίου, πραγματοποιείται η σύλληψη μιας περιβαλλοντικής και γεωλογικής συνθήκης ενός τοπίου που πλέον δεν υπάρχει και δεν θα υπάρξει. Η ομίχλη, το κύμα, το βάθος και η καθαρότητα του νερού είναι νοητικά τεκμήρια που συνθέτουν την υλικότητα του τόπου και έρχονται σαν κληρονομιά όχι με την έννοια της ιδιοκτησίας ή της ανάμνησης μιας παγιωμένης κατάστασης αλλά της ιστορικής και οικολογικής καταγραφής και παρακολούθησης ενός τοπίου που συνεχώς αλλάζει.

2. Κατανοώντας την κατασκευή, κατανοώντας το τοπίο

Μιλώντας για την κατασκευή, θα λέγαμε ότι κατασκευή εννοείται κάθε κινητό ή μη εύρημα, κατασκευασμένο ή τροποποιημένο

από τον άνθρωπο, το οποίο υποστηρίζει την καθημερινότητά του.

Κατά τον Erving Goffman (1956, «The presentation of self in everyday life»), «η καθημερινότητα είναι μια διαρκής –και σε μεγάλο βαθμό ασυνείδητη– “σκηνοθεσία” καταστάσεων ζωής, τόσο του εαυτού μας και της σχέσης μας με τους άλλους, όσο και των χρήσεων του καθημερινού χρόνου και χώρου»^[1]. Η έννοια αυτή της “κατασκευής” αναφέρεται στους ιστορικά και πολιτισμικά δεσμευμένους τρόπους με τους οποίους τα υποκείμενα «κατασκευάζουν» και ανακατασκευάζουν διαρκώς “συλλογικά” μια καθημερινή πραγματικότητα. Η καθημερινότητα συνεπώς είναι ένας “κενός τόπος” ο οποίος γεμίζει με μια σειρά από ετερογενείς πρακτικές οργανωμένες και δομημένες μέσα στο χώρο-χρόνο με συνεχή ροή παρόμοιων και επαναληπτικών εμπειριών και πρακτικών μέσα στο χώρο-χρόνο.

Οι κοινωνικές πρακτικές που ορίζουν την καθημερινότητα δεν επαναλαμβάνονται ως απόλυτα ταυτόσημες αλλά ως όμοιες μέσα στη διαφορά τους. Μέσα στους κώδικες που διέπουν την οργάνωση των καθημερινών πρακτικών στο τοπίο, υπάρχουν εγγεγραμμένες τόσο πρωταρχικές μορφές συμβίωσης και επικοινωνίας όσο και λογικές και στρατηγικές κυριαρχίας και εξουσίας, δηλαδή λογικές αναπαραγωγής και νομιμοποίησης μιας «κυρίαρχης τάξης πραγμάτων».

Αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητας αποτελεί το Αντικείμενο-Κατασκευή. Σύμφωνα με τον Bruno Latour ^[2], ζούμε σε κοινωνίες που έχουν ως κοινωνικό δεσμό “αντικείμενα” [Latour 2000 / 1991]. Προτείνει να αφήσουμε να μιλήσουν και να μας πουν πως διαμορφώνουν τα υποκείμενα. Το αντικείμενο δεν είναι ουδέτερο. Διαθέτει βέβαια τον ουδέτερο χαρακτήρα του, αλλά δεν υπάρχει αν δεν είναι δεσμός μεταξύ ανθρώπων και αν δεν ενθέτεται σε ένα τοπίο. *«περνάμε από την ιδέα του αντικειμένου που διακρίνεται από το φόντο του, στη σύντηξη*

του αντικειμένου με το φόντο-περιβάλλον του. Η αρχιτεκτονική γίνεται γεωγραφία, τοπογραφία, συνεχές που υποδέχεται δραστηριότητες, ενεργός επιφάνεια.» [3]. Το υλικό περιβάλλον μέσα στο οποίο πραγματοποιείται μια δραστηριότητα, είναι πάντοτε θεσμοθετημένο με βάση κοινωνικά κανονιστικά πρότυπα συμπεριφοράς, τα πρωτόκολλα.

Υπό μίαν έννοια, η κατασκευή (ως έκφραση υλικού πολιτισμού) είναι ένας τρόπος μέσω του οποίου οι άνθρωποι προσδίδουν στην κοινωνία υλική διάσταση και την κάνουν ανθεκτική, καθώς τα αντικείμενα διατηρούν σε υλική μορφή τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τους συμβολισμούς με τους οποίους η κοινωνία αποκτά υπόσταση και αναπαράγεται [Latour 2000 / 1991]. Η πραγμάτωση των νοημάτων (δηλαδή η πολλαπλή σημασιοδότηση του υλικού πολιτισμού) μπορεί να γίνει κατανοητή μέσα από την εξέταση του «κύκλου ζωής» ή της «βιογραφίας» των αντικειμένων, μέσα δηλαδή από τη διαδοχή στιγμών εντός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου [Gosden & Marshall, 1999] [4]. Η «βιογραφική» προσέγγιση, αντιμετωπίζει ισότιμα όλες τις πτυχές της ζωής μιας κατασκευής και δεν επιλέγει να αναδείξει μόνο κάποιες από αυτές. Η προκείμενη έρευνα εντοπίζεται επισταμένα στην απόδοση της δέουσας προσοχής όσο αφορά την κατανόηση του τοπίου των κατασκευών της λίμνης Κάρλας. Έχοντας ως κέντρο αναφοράς την κατασκευή στο καρλιώτικο τοπίο, η «βιογραφική» προσέγγιση περιλαμβάνει την μελέτη των κατασκευών διαμονής, διαβίωσης αλλά και τις κατασκευές τοπίου που συναποτελούν μέσω της υλικότητας τους την άυλη κληρονομιά.

3. Οι κατασκευές διαμονής του τοπίου

Ξεκινώντας την κατανόηση της κληρονομιάς του Καρλιώτικου τοπίου, στο νου μας έρχονται πρώτα τα στοιχεία που διαμορφώ-

νουν τη χωρική πραγματικότητα του τοπίου. Από τη μία τα φουντάνια και οι καλύβες, ως κατασκευές διαμονής, και από την άλλη οι βάρκες ως κατασκευές προσπέλασης του χώρου. Οι κατασκευές αυτές, θα μπορούσαν να ονομαστούν και «κτίσματα», όπως αναφέρει ο Heidegger, για τον τρόπο που συλλέγουν το τετραμερές (γη, ουρανό, θείο και θνητούς) ώστε να του διαθέτουν θέση. [5]. Τα υπόλοιπα στοιχεία του τοπίου, πλέον, ορίζονται από σχέσεις αποστάσεως και γειτνιάσεως με το κτίσμα, δημιουργώντας έτσι τόπο στη μεγάλη κλίμακα του τοπίου, αλλά και στην ενδιάμεση κλίμακα της καθημερινότητας. Το πιο ενδιαφέρον κομμάτι αυτής της κατηγορίας, και ο λόγος για τον οποίον τα φουντάνια καταγράφονται ξεχωριστά, είναι ότι είναι το κομμάτι της κληρονομιάς του τοπίου, το οποίο επιβιώνει και μέσα από υλικά, απτά τεκμήρια, είτε είναι φωτογραφίες, είτε φολκlorικές ανακατασκευές, είτε επειδή έχουν επανέλθει σε κάποιο βαθμό στο σύγχρονο μετά-τοπίο της Κάρλας, όπως οι καλαμιώνες.

Ως κυρίαρχη κατασκευή διαμονής στη λίμνη αναφέρουμε το φουντάνι. Το φουντάνι, η νησίδα ραγαζιών [6] και καλαμιών στα ρηχά νερά της λίμνης, ορίζει το χώρο όπως ένα «κτίσμα», πολύ ουσιαστικότερα από μια καλύβα. Το φουντάνι μπορεί να θεωρηθεί μια συνεκδοχή του Καρλιώτικου πολιτισμού, αφού συλλέγει όλους τους κατοίκους του τοπίου (ψαράδες, ψάρια και πουλιά), αλλά και τη συλλογική σκευή της εργασίας. Παρότι είναι φυσικά φυόμενο το φουντάνι μορφοποιείται από τους ψαράδες που το κατοικούν, επομένως ανήκει και αυτό στις κατασκευές διαμονής. Οι αλιείς οργανώνονταν σε ομάδες, γνωστές και ως ντουκάνια, οι οποίες αποτελούνταν από δυο-τρία μέχρι επτά-οκτώ άτομα. Τα ντουκάνια με τη λήξη της απεργίας [7], βγαίνουν σε αναζήτηση κατάλληλου φουντανιού για τη δημιουργία καλύβας. Το φουντάνι επιλεγόταν με κριτήριο το μέγεθος (3-5 στρέμματα) και τον πλούτο του σε ψάρια, και λειτουργούσε ως μέσο

προστασίας από τις πλημύρες και τα κύματα της λίμνης. Με βαλτοσίδηρο, ένα εργαλείο κατάλληλο για την κοπή του καλαμιού, ανοιγόταν δρόμος μήκους 20-30 μέτρων, ο λεγόμενος κάρβος, ο οποίος οδηγούσε στο σημείο που είχε επιλεχθεί για την καλύβα. Στη συνέχεια ανοίγονταν και άλλα κανάλια στο φουντάνι που οδηγούσαν σε ψαροπαγίδες, δημιουργώντας έτσι ένα σύστημα. Σημαντικό να αναφερθεί εδώ είναι ότι η καλύβα λειτουργούσε σα δείκτης ιδιοκτησίας, σαν κατασκευή που ορίζει και παραχωρεί τον χώρο. Με την εγκατάσταση της καλύβας σε ένα φουντάνι, το ντουκάνι είχε τον έλεγχο όλης της έκτασης του καλαμιώνα για ένα χρόνο [8]. Πέρα από τις σχέσεις γειτνιάσεως και απόστασης που δημιουργεί σαν κατασκευή, μπορούμε να δούμε έτσι την καλύβα και σαν όριο δικαιοδοσίας και εκμετάλλευσης.

Το πρώτο βήμα για την κατασκευή της καλύβας ήταν η δημιουργία ενός συμπαγούς υποστρώματος, της αυλής, χρησιμοποιώντας πουρνάρια, λυγαριές απ' τη στεριά και καλάμια του φουντανιού, όσο να εξέχει 40 εκατοστά από το νερό [9]. Στη συνέχεια χρησιμοποιώντας λούρους, στρόγγυλα και επιμήκη ξύλα οξιάς ή κέδρου, σχημάτιζαν τον σκελετό της καλύβας, τοποθετώντας τα οριζόντια και κατακόρυφα σε κυκλική διάταξη. Έπειτα ένωναν τις κορυφές τους, δένοντας τες με σύρμα, δίνοντας στην καλύβα το κωνικό της σχήμα και επένδυαν τη δομή με καλάμια και ραγάζια σε μια διαδικασία που λεγόταν σάλωμα. Η τοποθέτηση ενός σταυρού στην κορυφή της καλύβας, «έκλεινε» την κατασκευή. Η όλη διαδικασία έπαιρνε 2-3 μέρες. Η μορφή και η διαδικασία κατασκευής της καλύβας της Κάρλας είναι ίσως η πιο κυριολεκτική συλλογή του τετραμερούς που αναφέρει ο Heidegger για τα κτίσματα, σκεπτόμενος την πάκτωσή της στη «γη» και υπό τον ουρανό, με το θείο, το δείπνο και τη σύμπτωση να ευθυγραμμίζονται, οργανωμένα γύρω από τον άξονα της αρχέγονης εστίας [10]. Η εστία συνέλεγε όλες τις καθημερινές

δραστηριότητες. Εκτός από το δείπνο και τον ύπνο γύρω από την φωτιά, οι ψαράδες έπιναν και γλεντούσαν, πολλές φορές όσο άντεχαν και διηγούνταν κατορθώματα των ηρώων του '21, δημοφιλή ρομάντζα της εποχής και παραμύθια ή τραγουδούσαν δυνατά [11].

Η κατασκευή όμως που εκφράζει περισσότερο το Καρλιώτικο τοπίο είναι ίσως τα καράβια της λίμνης, ως μια κατασκευή που έχει πάρει τη μορφή της ουσιαστικά από την ίδια την υλικότητα του τοπίου. Ήταν αρκετά σταθερά και μπορούσαν να πλοηγηθούν τόσο στα ακύμαντα νερά των φουντανιών, λόγω του επίπεδου πάτου που τους έδωσε και το όνομα πλατοίδα, όσο και στα κυματισμένα νερά στο κέντρο της λίμνης, χάρη στη σπκωμένη μυτερή τους πλώρη. Η κλίση της πλώρης δεν είναι τόσο οξεία όσο σε άλλα καράβια, πράγμα που επιτρέπει μεγαλύτερο φόρτο σε βάρος της ταχύτητας. Η μορφή τους διαφέρει από κάθε άλλο λιμναίο ή ποταμίσιο πλεούμενο στην Ελλάδα, με μια μόνη ομοιότητα με τα καράβια του Πηνειού, κάτι που φανερώνει την ιδιαίτερη σχέση λίμνης-ποταμιού. Ο ψαράς κωπηλατούσε όρθιος κοιτάζοντας προς το κεφαλάρι. Η κωπηλασία ήταν εξωσκάρμια αφού οι σκαρμοί δεν ήταν στερεωμένοι στην κουπαστή αλλά στην άκρη του τρεχαντηριού, κάτι που συναντάμε σε πολλές λιμναίες βάρκες στην Ελλάδα. Με αυτή την πρώτη ανάγνωση της μορφής της πλατοίδας, που μαρτυρά τις διαφορετικές ποιότητες του νερού της λίμνης, τον πλούτο που έδινε ώστε να απαιτεί καράβια με μεγαλύτερο φόρτο, η εικόνα του τοπίου γίνεται πιο ξεκάθαρη.

Παράδοξο είναι ότι οι ψαράδες δεν ονόμαζαν τις βάρκες τους όπως οι ψαράδες της θάλασσας, αλλά περιορίζονταν στη σημείωση του αριθμού που όριζε η Εποπτεία της λίμνης στην πλώρη του με λευκή μπογιά. Αυτό με έναν τρόπο αποδεικνύει ότι οι κάτοικοι της Κάρλας θεωρούσαν τα καράβια ένα ακόμη εργαλείο, ένα κομμάτι της εργασιακής σκευής. Αυτό φανερώνει την έλλειψη

της ποιητικής διάθεσης, παρά την ικανότητα τους για αφαιρετική σκέψη όταν μιλάνε για το τοπίο, που με τη σειρά του αποδεικνύει ότι δεν είναι ιστορικός λαός. Όπως αναφέρει ο Claude Levis-Strauss αυτό που διακρίνει τους λαούς σε ιστορικούς και μη είναι η ύπαρξη ή όχι της ιστορικής συνείδησης. Αυτό είναι που χαρακτηρίζει και τους κατοίκους της Κάρλας, ότι δεν εσωτερικεύουν την ιστορία τους, «για να την κάνουν κίνητρο για την ανάπτυξή τους» [Levi-Strauss C., 1961:45] ^[12]. Η κληρονομιά για τους κατοίκους δεν ήταν ιστορική ανάγκη για εσωτερική κατανάλωση, αλλά άμεση, αβίαστη έκφραση του φυσικού τοπίου που συνέβαλε στη διατήρηση της ισορροπίας φύσης πολιτισμού.

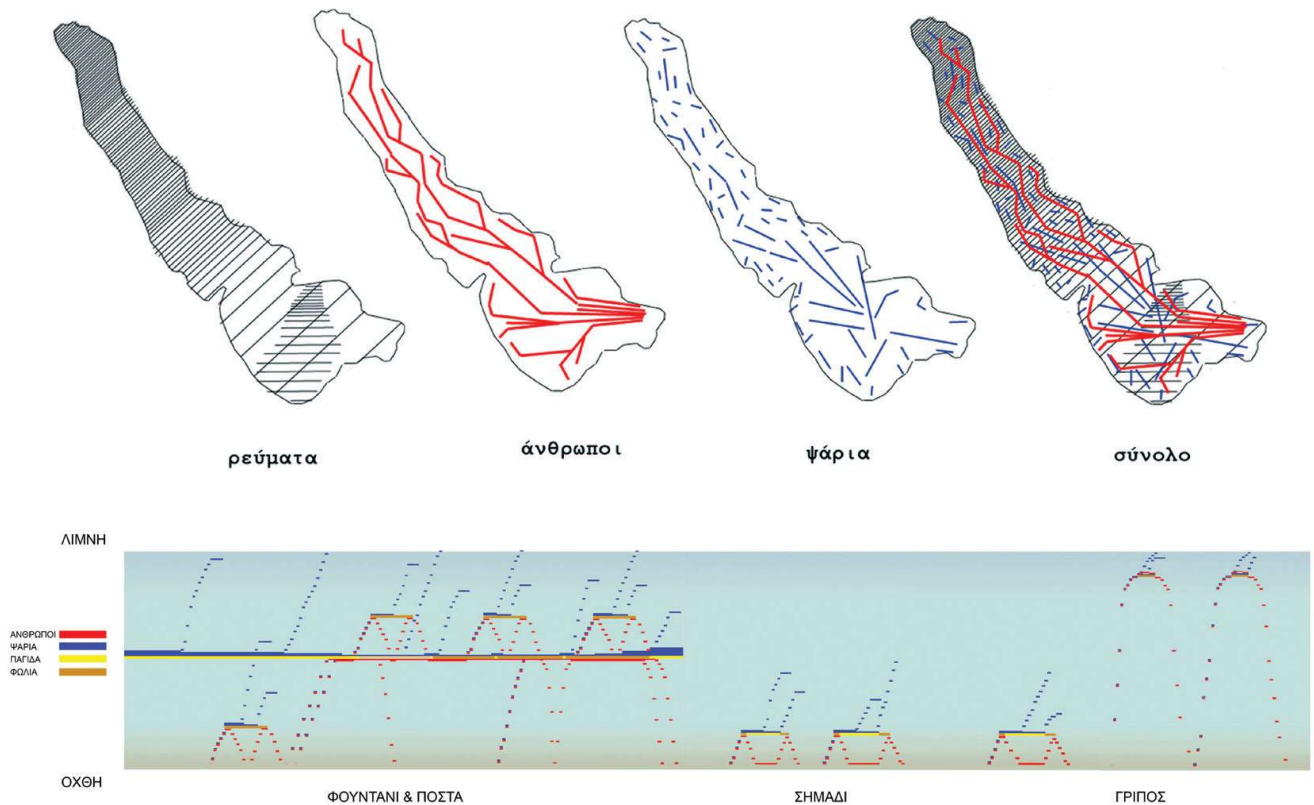
4. Πρακτικές αλιείας

Αν μιλούσαμε για το Καρλιώτικο τοπίο ως ένα τοπίο προσεγγιζόμενο εποπτικά, οι κατασκευές διαμονής θα ήταν τα κυρίαρχα στοιχεία του, καθώς αυτά δίνουν την εικόνα του τοπίου στη μνήμη των επισκεπτών. Ωστόσο, η εμπειρία του τοπίου είναι μια εμπειρία αισθητηριακή και κατά συνέπεια σωματική, χωρίς να πρέπει να περιορίζεται μόνο στην ορατή αίσθηση. Το Καρλιώτικο τοπίο ήταν ένα εργώδες τοπίο αντιληπτό κυρίως μέσα από την εργασία, γι' αυτό πρέπει να αναζητήσουμε την άυλη κληρονομιά ακόμα βαθύτερα σε προσωπικές μαρτυρίες και ανέκδοτα που αφορούν την εργασία στη λίμνη. Ιδιαίτερη σημασία στην προσπάθεια αποκάλυψης του τοπίου έχουν οι πρακτικές αλιείας των ψαράδων που ουσιαστικά αποτελούν πρακτικές παγίδευσης του αλιεύματος και εκμετάλλευσης του τοπίου, με μια ειδικά σημαντική υποκατηγορία μορφοποιητικών πρακτικών.

Οι πρακτικές αλιείας της Κάρλας μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες, τις επιτελεστικές πρακτικές αλιείας και τις μορφοποιητικές πρακτικές αλιείας. Οι επιτελε-

στικές πρακτικές αλιείας, χρησιμοποιούν συμβατικά αλιευτικά εργαλεία όπως δίχτυα, σημαδούρες και έχουν το χαρακτήρα της σύνθεσης μιας συνθήκης χρησιμοποιώντας ένα συγκεκριμένο εξοπλισμό και την περάτωσή της σε ένα συγκεκριμένο χρόνο, σαν ένα συμβάν. Η σχέση θηρευτή-θηράματος-κινδύνου είναι διακριτή. Οι μορφοποιητικές πρακτικές αλιείας ωστόσο έχουν μια διάσταση κατασκευής στην πιο κυριολεκτική της έννοια και χρησιμοποιούν άμεσα την υλικότητα του τοπίου, κάνοντας το πρώτο ύλη. Έχουμε, επομένως, μια ουσιαστική αφομοίωση του τοπίου στην κατασκευή που λειτουργεί και αντίστροφα καθώς και το τοπίο αφομοιώνει την κατασκευή. Είναι κατασκευές παγίδευσης με τη σχέση θηρευτή - θηράματος - κινδύνου να είναι δυσδιάκριτη, καθώς πολλές φορές η κατασκευή χρησιμοποιείται μετατρέποντας τη φωλιά σε παγίδα. Μπορούμε εύκολα να παραλληλίσουμε την σχέση αυτή με τη σχέση των ψαράδων με το τοπίο, που πολλές φορές φανερώνεται μέσα από τη γλώσσα τους για τη λίμνη ^[13], γι' αυτό και έχει ιδιαίτερη θέση σε αυτό το κείμενο.

Ως προς τις επιτελεστικές πρακτικές αλιείας, οι δυο πάγιοι τρόποι ψαρέματος ήταν ο γρίπος ποδοβάτης ή κωλοβρέχτης [εικ. 2] ^[15] κι ο γρίπος μακαράς ^[16]. Ήταν ομαδικοί τρόποι ψαρέματος χρησιμοποιώντας την ίδια τεχνική περικύκλωσης του θηράματος ωστόσο σε διαφορετική κλίμακα. Ο ποδοβάτης ήταν τεχνική αλιείας στα ρηχά νερά και απασχολούσε τρία καράβια, το πρώτο καράβι, ο σκαλιάρης, πήγαινε τα ψάρια στη σκάλα, το δεύτερο, το γριπιτζίδικο, είχε τον καπετάνιο και το τρίτο, το κατινάρικο, μετέφερε τα ρούχα και τα σκεύη των ψαράδων. Βασικό εργαλείο της ήταν ο γρίπος, ένα δίχτυ 120 μέτρων, χωρισμένο σε δύο μεριές 60 μέτρων που κατέληγαν σε ένα σάκο χοντρότερης ύφανσης. Δυο ψαράδες με πουτούρια (φόρμες τραγίσιου δέρματος με ενσωματωμένες μπότες) μέχρι τις μασχάλες κρατούσαν

Εικόνα 2α. Διαγραμματική απεικόνιση κινήσεων στην λίμνη. **Εικόνα 2β.** Διαγραμματική απεικόνιση πρακτικών ψαρέματος και συνύπαρξης στη λίμνη [14]

τις ρόκες, ξύλα ένα μέτρο μήκος επάνω στα οποία στερεώνονται οι άκρες των δικτύων. Στη συνέχεια, κινούμενοι κυκλικά, περπατώντας στο βυθό της λίμνης, περικύκλωναν τα ψάρια, ενώ οι υπόλοιποι του ντουκανιού, πάνω απ τα καράβια χτυπούσαν τον κλάπανο (ξύλινο σήμαντρο), ώστε να οδηγήσουν τα ψάρια μέσα στο δίκτυ. Μετά τον εγκλωβισμό των ψαριών ερχόταν το γριπιτζιδικο με τον καπετάνιο κι άρχιζε η διαδικασία μπασίματος (μαζέματος) του γρίπου. Με το μάζεμα του γρίπου τα ψάρια οδηγούνταν στο σάκο, ο οποίος έφτανε κοντά στο καράβι. Τότε έρχονταν το σκαλιάρικο, στο οποίο άδειαζαν τα ψάρια από το σάκο για να τα μεταφέρει στη σκάλα. Ο μακαράς λειτουργούσε όπως ο ποδοβάτης, αλλά με δίκτυ 300 μέτρων και στα βαθιά νερά της λίμνης. Επιτρεπόταν μόνο σε τέσσερις καλάδες (περιοχές) της λίμνης, ενώ ο γρίπος δεν είχε περιορισμούς, και ήταν σιμάδι υπεραλιείας της Κάρλας τα τελευταία

χρόνια. Η διαφορά με τον ποδοβάτη ήταν ότι οι στρωσιδιάρηδες δε βουτούσαν με πουτούρια για να τραβήξουν τα δίκτυα, αλλά το έκαναν από δύο βάρκες ενωμένες με ένα ξύλινο σανίδι, τον πόντο.

Οι μορφοποιητικές πρακτικές αλιείας από την άλλη, μοιάζουν αρκετά με τα κτίσματα του Heidegger [17], με την έννοια ότι περισυλλέγουν το χώρο και δημιουργούν τόπους, ωστόσο για διαφορετικούς κατοίκους του τοπίου [18]. Ο τόπος που προκύπτει, δεν είναι (μόνο) ένα ορισμένο σημείο στον Χώρο για τον άνθρωπο και ένας χώρος εργασίας του θηρευτή, αλλά ορίζεται και ως σημείο απειλής για την πανίδα της λίμνης. Η παγίδα είναι είτε σημειακή με σκοπό να συλλάβει οποιαδήποτε κίνηση περνάει από το συγκεκριμένο σημείο ή έχει μια πιο δόλια πλευρά όπου η φωλιά σταδιακά (ή εξ αρχής) μετατρέπεται σε παγίδα. Δεν είναι τυχαίο ότι μια τέτοια παγίδα σε μια πατερίτσα [19] ονο-

μάζεται από τους ψαράδες «τόπος».

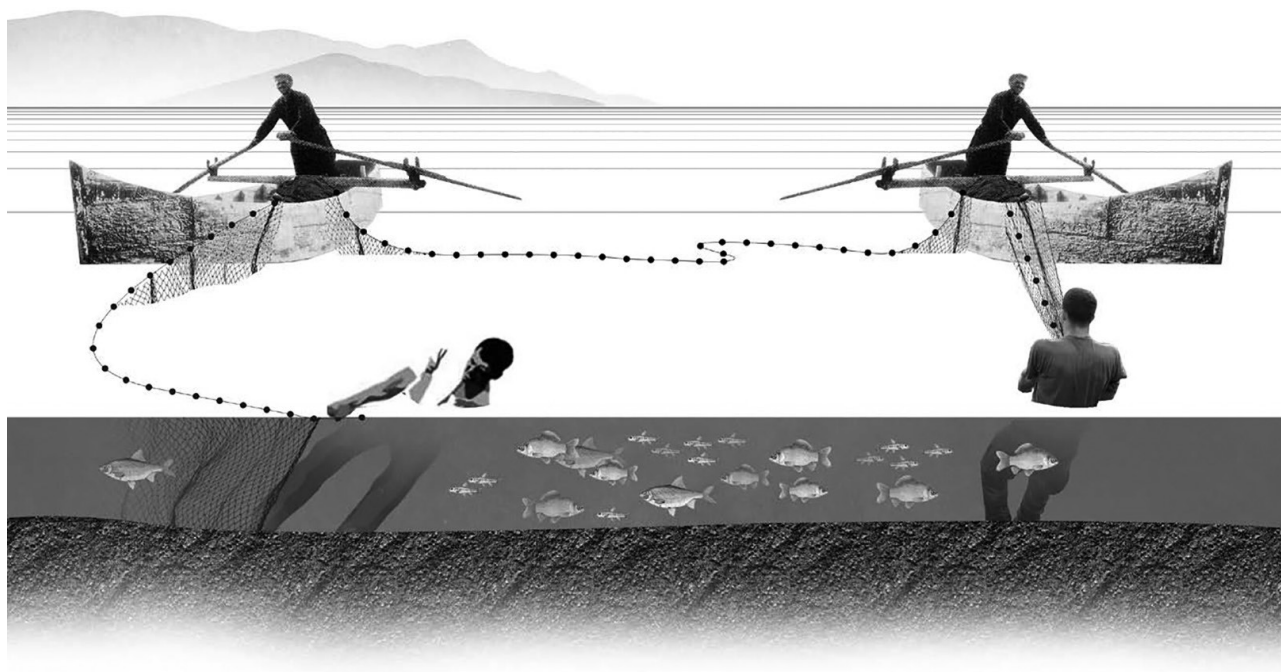
Η κυριότερη μορφή παγιδευτικής αλιείας, αποκλειστική για τους ψαράδες που κατοικούσαν στη λίμνη, ήταν τα λεγόμενα μανδράκια ή πατερίτσες, γιατί τα ψάρια ακολουθούσαν τον αρχηγό μπαίνοντας στην παγίδα, σαν πρόβατα στο μαντρί. Πρόκειται για πλεγμένο καλάμι με ψαθί, βυθισμένο στο νερό και στερεωμένο στον πυθμένα της λίμνης αναδιπλωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζει ψαροπαγίδα με μικρό στόμιο και κυκλική αυλή. Ανάλογα με το βάθος των νερών αποτελούνταν από 4-6 ζωνάρια (τεσσάρικα, πεντάρικα, εξάρικα) και με 98-103 καλάμια (ανάλογα με το πάχος τους) είχαν μήκος 4 μέτρα περίπου και ύψος 1,50 έως 2 μέτρα. Ένα τέτοιο κατίκι ^[20] 4 μέτρα μήκος ονομαζόταν κεφάλι. Τέσσερα κεφάλια συνέθεταν μια ακόμη μεγαλύτερη παγίδα, την πατερίτσα, που τοποθετούταν σε πέραςμα ψαριών. Ένα ντουκάνι είχε 40-100 πατερίτσες (160-400 κεφάλια). Ο χώρος που τοποθετούσαν κυκλικά το κάθε κεφάλι ονομαζόταν τόπος. Στις άκρες του χώρου τοποθετούσαν σ' ευθεία τις αυλές (καλαμωτές με 18 καλάμια η καθεμία) και κάθετα στις αυλές σ' ευθεία τη λυσιά (καλαμωτή με δυο κεφάλια), σχηματίζοντας ένα κεφαλαίο «Η» με ένα κεφάλι σε κάθε άκρο, επάνω στο οποία έπεφταν τα ψάρια κι οδηγούνταν στην είσοδο του κεφαλιού, όπου παγιδεύονταν. Τα κατίκια τοποθετούνται σε απόσταση περίπου 300μ. από την καλύβα, μέσα στο φουντάνι. Τα μέρη που τοποθετούσαν τα κεφάλια ονομάζονταν κόρδες και τα καθάριζαν καλά κόβοντας τα καλάμια και τα ραγάζια με το βαλτοσίδερο. Ο υπόλοιπος χώρος εκτός από τις κόρδες δεν καθαριζόταν με βαλτοσίδερο. Αυτό επιβεβαιώνει το φουντάνι ως συνεκδοχή του λιμναίου πολιτισμού, φανερώνοντάς το εκτός από κατασκευή διαμονής αλλά και ως δίκτυο παγίδευσης και εργασιακό υπόβαθρο.

Παραλλαγή αυτού του τρόπου ψαρέματος ήταν η *κόρδα*. [εικ. 3] Από το καράβι ο

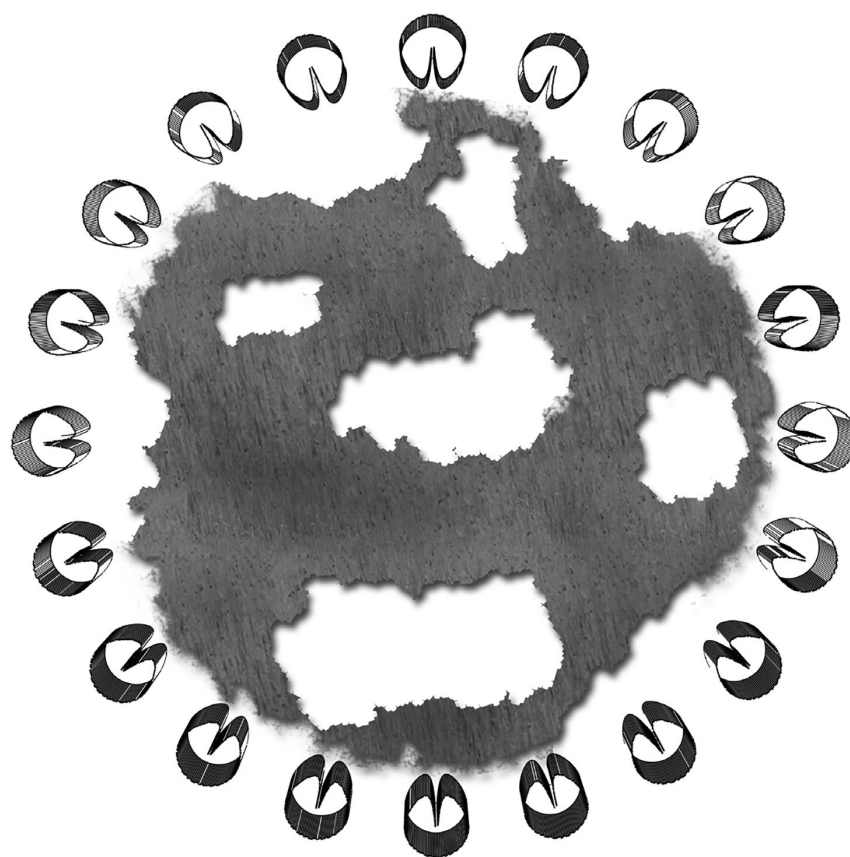
ψαράς παρακολουθεί κανείς αν το φουντάνι έχει ψάρι, παρατηρώντας την κίνηση του καλαμιού ή του ραγαζιού. Όταν διαπιστώνει ότι όντως υπάρχει αρκετό ψάρι κόβει ένα κάραβο με το βαλτοσίδερο γύρω-γύρω, τη λεγόμενη κόρδα, ήτοι μια περιφέρεια κύκλου ενός ή ενάμισι στρέμματος. Ξεκινώντας από την περιφέρειά της τοποθετούνται κεφάλια, με κατεύθυνση προς το κέντρο του κύκλου, περικυκλώνοντας το φουντάνι-φωλιά και παγιδεύοντας τα ψάρια. Μια κόρδα μπορεί να παγιδέψει και 40-45 οκάδες ψάρια ^[21].

Τα ψάρια αποθηκεύονταν στο γυροβόλι ^[22], ένα μεγαλύτερο κεφάλι κοντά στην είσοδο της καλύβας, το οποίο μπορούσε να χωρέσει μέχρι 1.000 οκάδες ψάρια, για μέχρι και δύο μήνες. Το ίδιο το γυροβόλι από χώρο αποθήκευσης πολλές φορές γινόταν το ίδιο παγίδα για πουλιά τα οποία δελεασμένα από τα ψάρια προσγειώνονταν μέσα σε αυτό. Εκεί παγιδεύονταν καθώς δεν μπορούσαν να απλώσουν εντελώς τα φτερά τους ούτε να αναπτύξουν την απαραίτητη ταχύτητα για να απογειωθούν, κάνοντας τα εύκολη λεία για τους ψαράδες. Τα τελευταία χρόνια λόγω της έλλειψης ψαριών στο διαιτολόγιο των ψαράδων άρχισαν να μπαίνουν όλο και περισσότερο τα πτηνά ^[23].

Ένας τελευταίος τρόπος ψαρέματος με παγίδα που αναπτύχθηκε από νέους που δεν εργάζονταν ως ψαράδες αξίζει να σημειωθεί με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Προσπαθώντας να εξασφαλίσουν κάποια ψάρια για το καθημερινό τραπέζι ^[24] και γνωρίζοντας τον πλούτο της λίμνης αλλά και τα μοτίβα της πανίδας του τοπίου έστηναν την παγίδα τους από της στεριά. Χρησιμοποιώντας κλαδιά, πουρνάρια και καλάμια (για άλλη μια φορά στοιχεία που φύονται στο τοπίο) κατασκεύαζαν μικρά δέματα τα οποία στη συνέχεια πετούσαν στη λίμνη μαρκάροντας την θέση τους με κάποιο σημείο απ' τη στεριά, κάποιο βράχο ή κάποιο δέντρο. Το δεμάτι ήταν το ιδανικό περιβάλλον για να δημιουργήσουν φωλιά τα ψάρια. Μετά από ένα διάστημα 3 ημερών επιστρέ-

Εικόνα 3. Αναπαραστατική τομή του γρίπου ποδοβάτη

Εικόνα 4. Κόρδα-ολοκληρωτική παγίδευση, η φωλιά γίνεται παγίδα

φοντας στο σημείο που είχαν μαρκάρει, ανέσυραν την παγίδα με όσα ψάρια υπήρχαν μέσα. Άλλο ένα παράδειγμα που ο κάτοικος έχει πλήρη επίγνωση του τοπίου και το χρησιμοποιεί αυθόρμητα.

Εντύπωση προκαλεί το ότι σε όλες τις παραπάνω πρακτικές αλιείας το μορφοποιητικό υποκείμενο είναι διαφορετικό από τον ίδιο τον ψαρά, ο οποίος μεταθέτει αυτή τη δράση στις γυναίκες του χωριού. Αυτό είναι η μοναδική περίπτωση στον κώδικα της Κάρλας που αυτό συμβαίνει, καθώς οι ψαράδες ήταν υπεύθυνοι για την καλύβα τους, το καράβι τους και οποιοδήποτε άλλο κομμάτι του εξοπλισμού τους, εκτός από τα δίχτυα και τα κατίκια τους. Πολλές φορές οι γυναίκες μιας συνοικίας του χωριού συγκεντρώνονταν τα καλοκαιρινά απογεύματα στο δρόμο και έπλεκαν όλες μαζί *απλάδια* ^[25] ή κεφάλια, σαν άτυπες συντεχνίες ^[26]. Η πλέξη επιβεβαιώνεται ως μια έμφυλη πρακτική στο ιστορικό πλαίσιο της Κάρλας, μια πρακτική που ανήκει σε ένα γενικότερο έμφυλο καταστατικό προσέγγισης του τοπίου. Το δίχτυ (απλάδι, ρόκα, πανί, τράντα) πλεκόταν από μεταξωτό, βαμβακερό ή συνθετικό νήμα με τη βοήθεια ξύλινης ή πλαστικής σαΐτας. Η επιλογή του μεταξιού σαν υλικό γινόταν για λόγους αντοχής καθώς τα ψάρια χτυπούσαν με ορμή στα δίχτυα με αποτέλεσμα να τα σκίζουν. Τα ανοίγματα τα κανόνιζαν με το κανόνι, επίπεδο τετράγωνο ξύλο με μήκος στην πλευρά του τόσα χιλιοστά όσα τα χιλιοστά στα μάτια του δικτυού που ήθελαν να πλέξουν. Για τα κεφάλια χρησιμοποιούσαν κοινά καλάμια από τη λίμνη, κομμένα σε κάποιο συγκεκριμένο μήκος από 1,50 (τεσσάρικα) μέχρι 2 μέτρα (εξάρικα) και ραγάζια βρεγμένα έτσι ώστε να ανοίξουν και να μαλακώσουν. Η πλέξη γινόταν με τα δάχτυλα ως βασική μονάδα μέτρησης και σταυρώνοντας αλληπάλληλα δύο λωρίδες ραγάζι ^[27]. Η πλέξη όταν στέγνωνε γινόταν πιο σταθερή γιατί το ραγάζι έμπαινε και έσφιγγε. Η διαφορά στις δύο κατηγορίες πρακτικών αλιείας

φαίνεται για ακόμη μια φορά εδώ και στην εξάρτιση τους. Το δίχτυ φτιαχνόταν από εισαγόμενο υλικό με αυθαίρετο μέτρο, ενώ τα κεφάλια χρησιμοποιούσαν στοιχεία που φύονται από το ίδιο το τοπίο με το ανθρώπινο σώμα σαν μέτρο. Η διαφορά τους αυτή φέρνει στο νου τη στρουκτουραλιστική θεωρία του C. Levis-Strauss και το δίπολο επιστήμης-μαστορικής, όπου ο τεχνικός κινείται βάση σχεδίου και μετρήσεων με σκοπό να πετύχει στο χαρτί τη σωστή δομή του υλικού του, ενώ αντίθετα ο μάστορας συναρμολογεί τις κατασκευές του με ότι βρει πρόχειρο. Το υλικό αυτό του μάστορα συνήθως ορίζεται ως κάτι το παλιό και μεταχειρισμένο ή κάτι το οποίο δεν φανερώνει τη χρησιμότητά του ή τη συμβατότητα του με άλλα στοιχεία αν εξεταστεί ξεχωριστά.

Η διάκριση ανάμεσα σε τεχνικό και μάστορα εν τέλει επιβεβαιώνει τη διάκριση επεισοδίου και δομής για της πρακτικές αλιείας. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι για κάθε μορφοποιητική δράση η καταταξη του απολύτως σε επιστήμη ή σε μαστορική είναι προβληματική, πόσο μάλλον στην εμπειρία του τοπίου της Κάρλας. Είναι αδύνατος ο ισχυρισμός ότι σε κάθε μαστορική εργασία δεν χρειάζεται μια επιστημονική αντιμετώπιση, μιας και με τη βοήθεια της επιστήμης ορίζονται τα κομμάτια και οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή. Τα τελεστικά στοιχεία της κατασκευής δεν είναι γνωστά στο βαθμό που είναι χρήσιμα αλλά καθιερώθηκαν ως χρήσιμα ή ενδιαφέροντα στο βαθμό που έγιναν γνωστά. Επιπρόσθετα, η ιστορικότητα της πρακτικής δε θα πρέπει να συγχέεται ως μαστορική. Μια πρακτική που έχει επιβιώσει μέσα στους αιώνες, όπως οι κατασκευαστικές πρακτικές και οι πρακτικές αλιείας της Κάρλας, παρά τον πεπερασμένο αριθμό εργαλείων και υλικών, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως μαστορική δομή αλλά ούτε ξεκάθαρα τεχνική.

5. Επιτελεστικότητα του τοπίου

Συνεχίζοντας την αντίστροφη πορεία μας από την υλική κληρονομιά περνάμε στην άυλη κληρονομιά του τοπίου, αναφερόμενοι στο σύστημα κανόνων που δημιουργούσαν το καταστατικό του τοπίου. Σε αυτό το κομμάτι της κληρονομιάς κατατάσσουμε τη θρησκεία και τις έμφυλες σχέσεις, ως δομές καθοδήγησης και πρωτόκολλα του τοπίου. Το κομμάτι αυτό, σε αντίθεση με την υλική κληρονομιά που φτάνει σε εμάς από τεκμήρια ή ίχνη, μας διασώζεται αποκλειστικά από προσωπικές μαρτυρίες γι' αυτό και συχνά πέφτει στη λήθη της βιβλιογραφίας.

Ο ρόλος της θρησκείας στη ζωή των ψαράδων ήταν σημαντικός και δεν ικανοποιούσε μόνο μεταφυσικές ανησυχίες. Οι σταυροί στις κορυφές των καλυβών και τα εικονίσματα του Αγίου Νικολάου στο εσωτερικό τους λειτουργούν σαν αποτροπαϊκά σύμβολα για την προστασία των κατοίκων από οποιοδήποτε κακό. Το ίδιο και οι συχνές λιτανείες που διέγραφαν πορεία από την εκκλησία του χωριού μέχρι την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στις όχθες της λίμνης. Η θρησκεία αναγνωρίζεται ως η πρακτική που κατασκευάζεται από τη γνώση του τοπίου λειτουργεί ως ένα σύστημα οργάνωσης του έτους. Σκοπός των ψαράδων ήταν να προμηθεύουν την αγορά με ψάρια της περιόδους της μεγάλης νηστείας, δηλαδή τον Αύγουστο πριν την Κοίμηση της Θεοτόκου, τις 25 μέρες πριν τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου, τις σαράντα μέρες πριν από τα Χριστούγεννα και το Πάσχα. Επομένως, η απεργία και το πεδίο δράσης των ψαράδων ορίζονται από θρησκευτικές ημερομηνίες.

Η εκκλησία ωστόσο, εξυπηρετούσε και ένα πιο πρακτικό και κυριολεκτικό σκοπό καθοδήγησης του ποιμνίου. Σε μέρες όπου η ομίχλη έπεφτε παχιά και κάλυπτε όλη την επιφάνεια της λίμνης, θέτοντας σε κίνδυνο τις βάρκες με τα πληρώματα τους, οι δυο καίρια τοποθετημένες εκκλησίες της Παναγίας των Καναλίων και του Αγίου Νικολάου,

χτυπούσαν τις καμπάνες τους έτσι ώστε να βρουν το δρόμο για τη στεριά τα καράβια, όπως ένα σύγχρονο σύστημα πλοιοτοπισμού [28]. Η θρησκεία επομένως εκτός από καταστατικό διαχείρισης ενός συστήματος αποκτά και έναν πιο ενεργητικό ρόλο στο εγχείρημα της κατοίκησης και της οικειοποίησης του τοπίου.

Όσο το πιο σημαντικό κομμάτι του καταστατικού του τοπίου ήταν οι έμφυλες σχέσεις που αναπτύχθηκαν και όριζαν κάθε πτυχή της καθημερινότητας. Στην αποδημία των ανδρών αντιπαραβάλλονται οι γυναίκες των Καναλίων, οι οποίες μένουν στο χωριό όλο το διάστημα που οι άνδρες βρίσκονται στη λίμνη. Το χωριό ζει με τον γυναικείο πληθυσμό του εννιά μήνες το χρόνο. Σε αυτόν τον κύκλο απομόνωσης και διαχωρισμού των δύο φύλων το μόνο κοινό σημείο στη ζωή των κατοίκων ήταν το Σαββατιάτικο πανηγύρι στην πλατεία του χωριού. Γυναίκα και άντρας έσμιγαν με αποτέλεσμα την εξωτερίκευση τρομερής ενέργειας που εκφραζόταν με τη μορφή της έντονης διασκέδασης μέχρι το πρωί. Η μοναδική περίοδος που σταματούσαν τα γλέντια ήταν οι μέρες της απεργίας, δηλαδή η εποχή ανανέωσης της ιχθυοπαραγωγής, κατά την οποία οι αλιείς δεν είχαν «ούτε τσιγάρα να αγοράσουν».

Ο καταμερισμός της εργασίας γινόταν έμφυλα, με τις γυναίκες να είναι υπεύθυνες για τον οίκο και την πλέξη των δικτύων και των παγίδων και τους άντρες να εμβυθίζονται στο τοπίο. Το κοινωνικό φύλο εξάλλου, βάση του οποίου έχουμε αυτόν τον καταμερισμό ευθυνών και εργασίας, είναι ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα και έχει να κάνει περισσότερο με την επαναληψιμότητα των κοινωνικών συμβάσεων που ορίζονται από συστήματα αξιών και καταστατικά όπως αναφέρει η Judith Butler [29]. Βλέπουμε αυτές τις δομές κανόνων του τοπίου να ενισχύουν τις έμφυλες σχέσεις. Με μια πρώτη ανάγνωση ο άνδρας εντάσσεται στη σφαίρα της φύσης και η γυναίκα στη σφαίρα του εκπο-

λιτισμένου. Ωστόσο αυτή η διχοτόμηση στη φύσης-πολιτισμού (nature-culture divide [30]) ανάγει αυτόν το διχασμό σε έμφυλο επίπεδο διαφορετικά, ταυτίζοντας τον άντρα με τον πολιτισμό και τη γυναίκα με τη φύση. Η γυναίκα παρουσιάζεται περισσότερο κοντά στη φύση, τοποθετώντας τη στη σφαίρα του άγριου του ασταθούς και του ανεξέλεγκτου αλλά και κυρίως λόγω του φυσιολογικού της ρόλου στο σεξ και τη μητρότητα. Από την άλλη, η πατριαρχικά δομημένη δυτική κοινωνία έχει δημιουργήσει το πρότυπο του άντρα με κυριαρχία πάνω στη φύση. Αυτό μοντέλο στρουκτουραλιστικής σκέψης διπλών δεν εκφράζει το Καρλιώτικο τοπίο, όπως βλέπουμε από τα παράδοξα και τις αντιφάσεις στις οποίες πέφτει.

6. Αντί επιλόγου

Μέσα στο πλαίσιο αυτού του δοκιμίου τα δίπολα φύση-πολιτισμός, οι κοινωνικές ταυτότητες γυναίκα-άντρας, οι έννοιες φωλιά-παγίδα, άυλο-υλικό αμφισβητούνται. Αναγνωρίζοντας τη χρονική και χωρική ασυνέχεια του τοπίου πριν και μετά την αποξήρανση και ανασύσταση της λίμνης, μπορούμε να κάνουμε την παραδοχή ότι τα δύο τοπία (το καρλιώτικο τοπίο της μνήμης και το σύγχρονο μετά-τοπίο) αποτελούν ξεχωριστές κατασκευές. Ωστόσο, το μετά τοπίο είναι μια κατασκευή αποκάλυψης και εποπτείας, με τη συμβατική προσέγγιση του όρου τοπίο, ενώ το χαμένο τοπίο είναι μια κατασκευή μνήμης. Για το πρώιμο καρλιώτικο τοπίο πια, η νοσταλγία αποτελεί τον ψυχικό τόνο του, που κατά τον Simmel συλλέγει και το αποκαλύπτει από τον Χώρο. Οι δυο κατασκευές συμβαδίζουν, σε διαφορετικά επίπεδα αντίληψης ωστόσο. Πέρα από τα υποκείμενα του επισκέπτη και του κατοίκου, στην περίπτωση του καρλιώτικου πεδίου προστίθεται και ο ενθυμούμενος. Υποκείμενα και τοπιακό έδαφος συντάσσουν το νέο τοπίο μνήμης της ατμόσφαιρας της λίμνης Κάρλας και μας κάνουν να αναστοχαστούμε ως προς τη δυ-

αδική διαδικασία που συνήθως αντιμετωπίζεται το τοπίο. Αν το εδαφικό απόθεμα μας γίνεται γνωστό και άρα κοινοποιείται μέσα από την επιτελεστικότητα και τη μνήμη, η σχέση ανάμεσα στη δράση και το έδαφος περιγράφεται αξεχώριστα μέσα από την λειτουργία του υποστηρικτικού (έδαφος) εντός του υποστηριζόμενου (δράση). Τοπίο και δράση αναπτύσσουν μια ισχυρή σχέση καθορίζοντας μια συνθήκη ανάμεσα στον τόπο του λαμβάνειν χώραν και την επιτελούμενη πράξη, δημιουργώντας μια κοινή έννοια, την «τοποπραξία» που ρηγματώνει την αντίθεση μεταξύ παθητικού (τοπίου) και ενεργητικού (δράση).

Η νεωτερικότητα θέτει τον άνθρωπο σε αντίθεση με τη φύση και του υπόσχεται κυριαρχία πάνω στη φύση. Κατανοώντας την σπουδαιότητα της δυαδικής σκέψης για τον άνθρωπο, κρίνεται σκόπιμο να αμφισβητηθεί πλέον το προηγούμενο αντιθετικό δίπολο [31]. Με την είσοδό μας στον 20ο αιώνα τα όρια ανθρώπου-ζώου, ανθρώπου-μηχανής και φυσικού-άυλου άρχισαν να εξασθενούν οδεύοντας μια πορεία κατάργησής τους, όπως αναφέρει η Donna Haraway στο Cyborg Manifesto της [32]. Όλοι είμαστε cyborg, χίμαιρες και αμαλγάματα οργανισμών και μηχανής, αδύνατον πλέον να διακρίνουμε το φυσικό από το τεχνητό μας κομμάτι. Η άρση των δίπολων, σε μια διεύρυνση, δεν αφορά την αδυναμία τυπολόγησης των κατασκευών στα άκρα του κάθε φάσματος αλλά έγκειται στο γεγονός ότι οι κατασκευές του τοπίου ερμηνεύονται ως δυναμικά τεχνήματα που δυναμικά βρίσκονται σε μια ενδιάμεση κατάσταση ή σε συνθήκη αναμονής για τη μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη. Οι δομικοί σχηματισμοί και μετα-σχηματισμοί σε συνάρτηση με τις πρακτικές αλιείας και τις μαρτυρίες του τόπου προσεγγίζουν το καρλιώτικο τοπίο ως έναν κοινό τόπο μνήμης και δράσης. Αν η λίμνη ήταν το «κοινόχρηστο» πεδίο δράσης και μνήμης, διαφυλάσσει μια σημαντική δι-

άσταση του κοινού εδαφικού αποθέματος του τοπίου. Είναι η διάσταση της «χρήσης» αυτού δηλαδή που χρειάζεται αλλά μαζί χρησιμοποιείται. Είναι αρκούντως φανερό ότι το εδαφικό απόθεμα είναι χρήσιμο παθητικά, δηλαδή με την περιβαλλοντική και την κλιματική του απόδοση στο βιοτικό σύστημα της περιοχής της λίμνης, καθώς αυτό από μόνο του ζει και μεταβολίζεται. Αυτό που δεν είναι καθόλου αυτονόητο είναι το πώς μπορεί το εδαφικό απόθεμα μαζί με τις μνήμες που φέρει να έρχεται σε εμάς ως μια υλική κληρονομιά ενός άυλου μετα-τοπίου.

Γλωσσάρι

απεργία: το διάστημα διακοπής της αλιείας από την Κυριακή των Βαΐων μέχρι τον Δεκαπενταύγουστο για την αναπλήρωση του γόνου.

απλαδι: δίχτυ που έπλεκαν οι γυναίκες των ψαράδων από μεταξωτό, βαμβακερό ή συνθετικό νήμα με τη βοήθεια ξύλινης ή πλαστικής σαΐτας.

βούρκος: ονομασία της λίμνης στο λεξιλόγιο των ψαράδων, αναφερόμενοι σε αρνητικές πτυχές της λίμνης.

γυαλί: ονομασία της λίμνης στο λεξιλόγιο των ψαράδων, αναφερόμενοι στην ομορφιά της λίμνης.

κατίκι [ή κατοίκι]: καλαμωτή πλεγμένη από καλάμια και ραγάζια του βάλτου. Είχε μήκος 4 μέτρα και ύψος 1,5-2 μέτρα. Δομική μονάδα για την κατασκευή διάφορων παγίδων.

κεφάλι: ένα τετράμετρο κατίκι το οποίο με την αναδίπλωση του γινόταν παγίδα για τα ψάρια.

πατερίτσα: σχηματισμός παγίδας που αποτελούταν από τέσσερα κεφάλια και τρεις λυσιές. Η τοποθέτηση γινόταν έτσι ώστε η οποιαδήποτε κίνηση του ψαριού να το οδηγήσει σε μια από τις τέσσερις παγίδες.

ραγάζι: τύπος καλαμιού που φυόταν στα ρηχά της λίμνης. Πιο εύκαμπτο από το κοινό καλάμι, μαλακωνόταν σε νερό και χρησιμοποιούταν ως σχοινί.

Σημειώσεις Τέλους και Βιβλιογραφικές Αναφορές

- [1]. Goffman, E. (1956): **The Presentation of Self in Everyday Life**, Monograph No. 2. Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre.
- [2]. Latour B. (1991): **Nous n'avons jamais été modernes - essai d'anthropologie symétrique**. Paris: La Découverte
- [3] **Παπαλεξόπουλος Δ.** (20025), αποσπάσματα από την **εναρκτήρια ομιλία στο ΤΕΕ-ΤΚΜ, στην έκθεση** «Ψηφιακές Τοπο- γραφίες», στο περίπτερο '2' του εκθεσιακού κέντρου της Δ.Ε.Θ. https://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/DRASTHRIOTHTES/EKDHLVSEIS/EKDHLWSEIS_2004-2006/DIGITAL_TOPO_%20GRAPHIES/TAB5494577 Και <https://tkm.tee.gr/wp-content/uploads/2018/01/14.02.05.pdf>
- Αντίστοιχα διαβάζουμε από τον Δημήτρη Παπαλεξόπουλο:** «...αν και μια δραστηριότητα αναμφισβήτητα έχει μια χωρική διάσταση, αυτό δε σημαίνει ότι τα όριά της είναι πάντα γεωγραφικά ενιαία. Τα δίκτυα αντιτίθενται στο «περίκλειστο» και οι λειτουργίες είναι κατανεμημένες γεωγραφικά και διασυνδεδεμένες [...] Το εφήμερο και το μεταβαλλόμενο αποκτούν ισχύ ως λειτουργικές απαιτήσεις και όχι απλώς ως μέσο απευθυνθέρωσης από μια «καταπιεστική» συνθήκη σχεδιασμού» **Παπαλεξόπουλος Δ.** (2006): **Μεσόγειος/Αιγαίο. Αρχιτεκτονική + Τεχνολογίες της πληροφορίας**. Στο: **Παπαδόπουλος, Λ., Κωνσταντόπουλος, Η., Κοτζιά, Κ., Φιλοξενίδου, Κ.** Το Αιγαίο: Μια διάσπαρτη πόλη. Κατάλογος Ελληνικής Συμμετοχής στην **10η Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής της Μπιενάλε Βενετίας**. La Biennale Di Venezia. **Αθήνα: Futura, Υπουργείο Πολιτισμού, σσ.** 290.
- [4] Gosden C., Marshall Y. (1999): *The Cultural Biography of Objects*. World Archaeology, Vol. 31, No. 2, **σελ.**169-178
- [5] Heidegger M. (2008): *Κτίζειν Κατοικείν Σκέπτεσθαι*. Αθήνα: Πλέθρον, σσ.53
- [6] Βλ. γλωσσάρι
- [7] Βλ. γλωσσάρι
- [8] Κάτοικος Καναλιών, γεννηθείς το 1931 , πρώην ψαράς.
- [9] Η περίοδος δράσης στη λίμνη, από τον Αύγουστο μέχρι τον Μάρτιο – Απρίλιο, καθώς και η μεγάλη λεκάνη απορροής της λίμνης από τα γύρω βουνά και τις υπερχειλίσσεις του ποταμού Πηνειού, έκανε τη στάθμη αρκετά μεταβλητή με αποτέλεσμα το υπόστρωμα να χρειάζεται συνεχώς ενισχύσεις.
- [10] Heidegger M.: (2008) όπ.π. σσ.39
- [11] Κάτοικος Καναλιών, γεννηθείς το 1937, πρώην ψαράς
- [12] Levi-Strauss, C. (1977): **Άγρια Σκέψη**. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, σσ.115
- [13] Βλ. γλωσσάρι
- [14] Εικόνα 2^α και 2β: διαγράμματα από την εργασία των Δημητρακοπούλου Ε. και Νικολόπουλο Α. στο μάθημα «Ειδική Σύνθεση: Προσεγγίσεις Τοπίων» με διδάσκουσα την Κουζούπη Α., στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΠΘ, ακαδημαϊκό έτος 2009-2010
- [15] εικόνα από την προπτυχιακή ερευνητική εργασία Νικολόπουλος, Α. , Κοτιώνης Ζ [επιβλέπων] (2014) : **Φαινομενολογία της Κατοίκησης του Απωλεσμένου Τοπίου της Λίμνης Κάρλας**, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος
- [16] Λεφούσης, Η. (1997): Κανάλια και Κάρλα, Τέως Δήμος Βοίβης. **Οι Άνθρωποι, ο Τόπος, η Λίμνη**. Κοινότητα Καναλιών: Φιλεκπαιδευτική Εταιρία Καναλιών, Βόλος σελ 193
- [17] Heidegger M.: (2008) όπ.π. σσ.53
- [18] Νικολόπουλος, Α.: (2014) όπ.π. σσ.52-53
- [19] Βλ. γλωσσάρι
- [20] Βλ. γλωσσάρι
- [21] Κοβάνη Ε. (2002): **Λιμνών Αποξηράνσεις: Μελέτη Αειφορίας και Πολιτιστικής Ιστορίας**. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σσ.77.

- [22] Εξαρχόπουλος Μ. (1995): *Λίμνη Κάρλα. Η παράξενη πολιτεία του νερού*. Ανιχνεύσεις 10(9) σσ.43
- [23] Κάτοικος Καναλίων, γεννηθείς το 1931 πρώην ψαράς
- [24] Κάτοικος Καναλίων, γεννηθείς το 1932 συνταξιούχος αγροφύλακας.
- [25] Βλ. γλωσσάρι
- [26] Κάτοικος Καναλίων, γεννηθείσα το 1932 παγιδοπλέκτρα για τον αδερφό της.
- [27] Κάτοικος Καναλίων, γεννηθείσα το 1932 παγιδοπλέκτρα για τον αδερφό της.
- [28] Πληροφορία που επαναλαμβάνεται στις αφηγήσεις σχεδόν όλων των κατοίκων του χωριού, ανδρών και γυναικών, ψαράδων και πολιτών.
- [29] Butler J. (1990) **Gender Trouble**. Abingdon-New York: Routledge
- [30] MacCormack, C.P. (1980): Nature, culture and gender: a critique. Στο: MacCormack C.P., Strathern M. [επιμ.] **Nature Culture and Gender**. Cambridge: Cambridge University Press
- [31] Serres, M. (1995/ 1992): **The Natural Contract**, [trans. MacArthur, E. and Paulson, W.] The of Michigan University Press,
- [32] Haraway, D.J. (1991): **Simians, Cyborgs, and Women, the Reinvention of Nature**. London: Free Association Books

